

ศึกษาวิเคราะห์หลักปฏิรูปเทสวาสะเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต
A Study on the Principle of Paṭirūpadesavāsa for Developing
the Quality of Life

พระครูสุวรรณกิตยาภิรักษ์^๑

ดร.ประสพฤกษ์ รัตนยงค์^๒

พระมหาสุพัทร์ วชิราวุโธ, ดร.^๓

บทคัดย่อ

การศึกษานี้วิเคราะห์หลักปฏิรูปเทสวาสะเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาปฏิรูปเทสวาสะในพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาปฏิรูปเทสวาสะเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในพุทธศาสนาเถรวาทและ ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักปฏิรูปเทสวาสะเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคมไทย

ผลการวิจัยพบว่า คำว่า ปฏิรูปเทสวาสะในพุทธศาสนา หมายถึง สถานที่เหมาะสมกับการอยู่อาศัยเพื่อการพัฒนาตนเองทางด้านร่างกายและจิตใจ มีสิ่งแวดล้อมหรือสภาพรอบตัวที่เป็นบุคคล สิ่งต่าง ๆ ที่จะเอื้อให้ผู้อยู่อาศัยได้มีความสามารถประกอบกิจการงานในหน้าที่อันเป็นสัมมาอาชีพให้เจริญก้าวหน้าได้โดยง่ายและสร้างสมคุณงามความดีได้เต็มที่ ทำให้ชีวิตมีความเจริญก้าวหน้าและประสบความสำเร็จได้

การพัฒนาคุณภาพชีวิตในพุทธศาสนาเถรวาท พบว่าการอยู่ในประเทศที่เหมาะสมมีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาชีวิต ๔ ลักษณะ คือ ๑) มีที่อยู่อาศัยเหมาะสมต่อการประกอบอาชีพ ทำกิจกรรมต่าง ๆ มีความปลอดภัยการคมนาคมไปมาสะดวก ๒) มีอาหาร ข้าว น้ำ เครื่องอุปโภคบริโภคอุดมสมบูรณ์ เหมาะกับการประกอบอาชีพและพอเพียงต่อการดำเนินชีวิต ๓) มีบุคคลที่อยู่ร่วมกันในสังคมมีศีลธรรมเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีระเบียบวินัยปฏิบัติตามหลักศาสนาและกฎหมายอย่างเคร่งครัดและ ๔) มีธรรมชาติแวดล้อมเหมาะสม คือ อยู่ในประเทศนั้นมีกฎหมายมีการปกครองที่เป็นธรรมให้โอกาสในการประกอบสัมมาอาชีพ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม เป็นต้น ปฏิรูปเทสวาสะนั้นมี ๒ ประเภท คือ สำหรับบรรพชิตและสำหรับคฤหัสถ์ อีกอย่างหนึ่งสังคมไทยเป็นสังคมที่กำลังพัฒนาในทุกด้านจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่พัฒนาสรรพากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ การที่บุคคลได้อยู่ในปฏิรูปเทสวาสะย่อมมีโอกาสพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพมีความรู้ความสามารถมีศักยภาพในการประกอบกิจการต่าง ๆ ให้พบความสำเร็จแก่ชีวิตได้มากกว่าคนอื่น ทำให้ได้พัฒนาทั้งร่างกายและจิตใจอันส่งผลถึงการพัฒนาสิ่งแวดล้อม พัฒนาสังคม พัฒนาเศรษฐกิจ และพัฒนาศีลธรรมให้เจริญงอกงามในจิตใจได้ย่อม

^๑ นิสิตพุทธศาสนตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

^๒ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสนตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

^๓ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสนตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ได้รับประโยชน์ในโลกนี้และโลกหน้าตลอดจนได้ประโยชน์สูงสุดคือการบรรลุนิพพานอันเป็นจุดหมายสูงสุดทางพุทธศาสนา

คำสำคัญ : ปฎิรูปเทสวาสะ,การพัฒนาคุณภาพชีวิต

Abstract

This thesis entitle ‘A study on the principle of *Paṭirūpadesavāsa* for developing the quality of life’ has three objectives: 1) to study *Paṭirūpadesavāsa* in Theravada Buddhism, 2) to study *Paṭirūpadesavāsa* for developing the quality of life, and 3) to analyze the principle of *Paṭirūpadesavāsa* for developing the quality of life. This is documentary research.

In the research, it was found that according to Buddhism, *Paṭirūpadesavāsa* basically refers to the suitable place for living where the environment, be it man or various facilities, is conducive to facilitating the potentiality whereby one can develop body and mind; one can work through likelihood and thereby making certain progress to achieve the ideal life as one expects to obtain.

As far as *Paṭirūpadesavāsa* is concerned, four aspects are found that: 1) the residence is suitable for various professions where availability of commuter is provided, 2) the food, water and consumptive accommodation are full so that one can do any kind of job and live the life, 3) people who live together always follow sets of religious morality and law where good friendship is easy to find, 4) there is availability of moral teachings where such a country is governed by moral teachings. Under this situation, one can do the right job based on the given tradition and custom. It is said that any renouncer or laity who live in such *Paṭirūpadesavāsa* can get themselves morally and professionally developed through body and mind in higher level; once obtained prosperity, they could be expected to have the advantage in this world and thereby reaching the ultimate goal, Nibbāna, in Buddhism in the next world.

Keywords : Paṭirūpadesavāsa ,Developing the Quality of Life

๑.บทนำ

การที่บุคคลจะเจริญก้าวหน้าในอาชีพ การงานต่าง ๆ สิ่งหนึ่งที่สำคัญต่อปัจจัยที่เกื้อหนุนให้ประสบความสำเร็จ เจริญก้าวหน้า นั่นคือ การได้อยู่ในถิ่นที่อยู่ที่เหมาะสมต่อการประกอบอาชีพ การได้มีโอกาสได้คบหาสมาคมกับคนดี ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ปฏิรูปเทวาสะ การอยู่ในประเทศที่เหมาะสม มีผลต่อการพัฒนาชีวิต การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสมเป็นมงคล อุปมาเช่นกับต้นไม้ที่ต้นโพธิ์ต้นไทร หากปลูกไว้ในกระถาง ถึงจะไม่ตาย ก็ต้องกลายเป็นไม้แคระแกร็น แต่ถ้านำไปปลูกในที่ดินดี มีบริเวณกว้างขวางน้ำทำอุทกสมบูรณ์ ก็โตวันโตคืน กลายเป็นต้นไม้ใหญ่ แผ่กิ่งก้านสาขาเต็มที เช่นกัน คนเราหากตกอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เลว ถึงจะมีความรู้ความสามารถ ก็ยากที่จะเอาดีได้ แต่ถ้าอยู่ในถิ่นที่เหมาะสมแล้ว ก็สามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าได้โดยง่าย ดังนั้นการอยู่ในถิ่นที่ดี ประเทศ สถานที่ ใกล้ทางไปมาสะดวกปลอดภัย สามารถศึกษาเล่าเรียน ประกอบกิจการอาชีพ การปฏิบัติธรรม เป็นต้น การมีสิ่งแวดล้อมเหมาะสมและเอื้ออำนวยต่อการ ดำเนินกิจกรรมในชีวิตประจำวันทั้งในด้านการดำรงชีวิตและการทำงาน สภาพแวดล้อมที่มีส่วนเกื้อหนุนให้การดำเนินชีวิตไปสู่จุดหมายที่ ได้ตั้งไว้ให้พบกับความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตได้

ทางพระพุทธศาสนาถือว่าพระสงฆ์ต้องอาศัยอยู่ที่วัด สถานที่ที่อยู่คือวัดต้องมีความเหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม วัดจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน พระเป็นผู้อบรมให้ธรรมะ สอนด้านปฏิบัติแก่ประชาชน พระสงฆ์มีส่วนช่วยส่งเสริมให้ประชาชนจะมีความเข้าใจในอริยสัจจ เพราะเข้าใจถึงทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ การดับทุกข์ และวิถีทางแห่งการดับทุกข์

นอกจากนี้สิ่งแวดล้อมก็มีความสำคัญเช่นกันในการพัฒนาตนเอง มีผลต่อความรู้สึก และการใช้ความคิดใคร่ครวญของบุคคลอีกด้วย ในพุทธศาสนา ได้อธิบายถึงปัจจัยภายนอก ทั้งที่เป็นบุคคลและสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการพัฒนาภายในของบุคคล หมวดธรรมนี้เรียกว่า สัปปายะธรรม ๗ คือสถานที่ที่มีความสงบและความสะดวกสบายพอสมควร (อवासสัปปายะ) มีการจัดให้มีอาหารและเครื่องดื่มที่เยาวชนสามารถรับประทานได้โดยสะดวก (โคจรสัปปายะ) บุคคลจะได้ฟังในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ ซึ่งช่วยขัดข้อสงสัยต่างๆได้ และกัลยาณมิตรที่พูดจาด้วยถ้อยคำที่ซึ้งจูงใจหรือประเล้าประโลมใจ ให้รู้สึกอ้าใจ ร่าเริง และมีความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้นในหน้าที่ของตน สถานที่ไม่มีเสียงอึกทึกครึกโครมหรือสิ่งยั่วยวนต่างๆ ที่มาจากระยะไกล (กถาสัปปายะ) บุคคลที่แวดล้อมอยู่เข้ากันได้กับบุคคลผู้ปฏิบัตินั้นอย่างถูกฝาถูกตัว ทั้งที่เป็นวิทยากรซึ่งช่วยยกระดับความเข้าใจและความรู้สึก เพื่อนซึ่งช่วยให้ความรู้สึกปลอดภัยและเป็นเพื่อนร่วมทาง ผู้สนับสนุนซึ่งทำให้เกิดความสะดวก (บุคคลสัปปายะ) มีอาหารที่เยาวชนรู้สึกพอใจและเป็นอาหารที่ดีต่อร่างกายมีคุณสมบัติตามความหมายของอาหารที่ดี(อาหารสัปปายะ) สถานที่มีสิ่งแวดล้อมที่ดี คือทิวทัศน์ดีอากาศดี อุณหภูมิดี (อุตสัปปายะ) กระบวนการและสถานที่เอื้อให้เยาวชนสามารถมีอากัปกิริยาที่เป็นธรรมชาติ รู้สึกสบายจิตใจเป็นอิสระเปิดกว้างอยู่ได้นานตลอดช่วงเวลาของกระบวนการ (อิริยาบถสัปปายะ)^๔ สัปปายะ ๗ ประการนี้สามารถใช้เป็นปัจจัยภายนอกให้มีลักษณะเหมาะสมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

^๔ มหามกุฏราชวิทยาลัย. วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย), หน้า ๑๐๐., สมเด็จพระพุทธปาหัง (อาจ อาสภมทาเถร). แปลเรียบเรียง คัมภีร์วิสุทธิมรรค. พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยวงค์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๑.

สามารถรับประโยชน์จากการเลือกสิ่งที่เหมาะสม ที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมถ้าเลือกถูกชีวิตก็สบายขึ้น ภาวะความสบายทั้งกายใจทำให้เราเบิกบานและใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาทเพราะรู้จักเลือกในสิ่งที่ดีต่อชีวิตพระพุทธศาสนาได้เล็งเห็นคุณค่าของสังคมที่จะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขสามารถพัฒนาพฤติกรรม ด้านกาย จิตใจและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อเกิดการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลที่จะสามารถปรับตัวและการแสดงปฏิกิริยาโต้ตอบกับสิ่งแวดล้อมของแต่ละบุคคล^๕ จะเห็นได้ว่าบุคคลจะประสบความสำเร็จได้จะต้องได้อยู่ในปฏิรูปเทศหรือถิ่นที่ เหมาะสมทั้งภายในและภายนอก แต่ทั้งนี้บุคคลดังกล่าวจะเจริญก้าวหน้าจะด้อยพัฒนาหรือถดถอย ย่อมอยู่ที่ตัวบุคคลเป็นสำคัญ ถ้าผู้ อยู่เป็นคนดี รู้จักคุณค่าก็เป็นเครื่องช่วยสนับสนุนความเจริญแก่ผู้อยู่ ถ้าผู้อยู่ไม่ทำดีก็ เป็นสิ่งที่ไร้ค่าแก่ตัวเองถึงจะอยู่ในที่ดีก็ไม่อาจพบความเจริญได้

การได้อยู่ในถิ่นที่เหมาะสมมีผลต่อการพัฒนาชีวิตดังกล่าวแล้วทุกคนต่างก็ปรารถนาจะอยู่ในถิ่นที่เหมาะสมด้วยกันทั้งนั้น ไม่มีใครปรารถนาจะอยู่ในถิ่นที่ไม่เหมาะสมเลย แต่โอกาสที่จะได้เลือกถิ่นที่อยู่อาศัย และทำเลที่ทำมาหาเลี้ยงชีพที่เหมาะสมนั้นมีน้อย เหตุนั้นผู้มีสติปัญญา มีวิชาความรู้ ความสามารถ จึงหาวิธีปรับปรุงแก้ไขถิ่นที่อยู่ ที่ทำมาหาเลี้ยงชีพของตนและหมู่คณะของตน ให้เหมาะสมดีขึ้น เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น อย่างเช่นบางประเทศก็ได้ปรับปรุงพื้นที่ดินที่เป็นทะเลทรายและภูเขาอันแห้งแล้งในประเทศของตน ที่ไม่เหมาะแก่การเกษตรเลย ให้กลายเป็นพื้นที่ดินที่เหมาะสมแก่การเกษตร สามารถเพาะปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหาร ได้ผลิตผลทางการเกษตรมาเลี้ยง ประชาชนในประเทศของตนได้เป็นอย่างดีก็มีในการปรับปรุงถิ่นที่ภายนอก คือถิ่นที่อยู่ถิ่นที่ทำมาหาเลี้ยงชีพให้เป็นถิ่นที่เหมาะสมขึ้น ด้วยสติปัญญาวิชาความรู้ ความสามารถ ของมนุษย์เช่นนี้ ถ้าประกอบด้วยคุณธรรม คือความเป็นผู้มีอัธยาศัยใจคอที่ดี มีศีลธรรมประจำใจ รู้บาป-บุญ คุณ-โทษ ตามที่เป็นจริง รู้จักละอายและเกรงกลัวต่อการกระทำชั่วหรือบาปอกุศลรู้ทางเจริญ-ทางเสื่อมแห่งชีวิต ทั้งในปัจจุบันและในกาลข้างหน้าตามที่เป็นจริง รู้จักละอายและเกรงกลัวต่อการกระทำชั่วหรือบาปอกุศล รู้ทางเจริญ-ทางเสื่อมแห่งชีวิต ทั้งในปัจจุบันและในกาลข้างหน้า ตามที่เป็นจริง ก็จะทำให้ถิ่นที่ ภายนอกนั้น เป็นถิ่นที่เหมาะสมแก่การอยู่อาศัยและแก่การทำมาหาเลี้ยงชีพ ให้ถึงความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขอย่างถาวร มั่นคงยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงต้องรู้จักแสวงปัญญาและความดีงาม ยิ่งขึ้นไป โดยหมั่นคบหา ผู้ทรงคุณธรรม ผู้ประพฤติดี ประพฤติชอบ ไม่ ประมาทมัวเมา ก็จะช่วยให้มีความเจริญทั้งทรัพย์สิน และปัญญาตลอดจน กุศลธรรม

แต่ถ้าผู้คนที่อยู่ร่วมกันในสังคมมีแต่ปัญญา วิชาความรู้ และมีความสามารถในการปรับปรุงถิ่นที่ภายนอกให้ดีเป็นต้นว่าพัฒนาเทคโนโลยีต่างๆ เพื่อให้เกิดความเจริญแต่ในทางวัตถุ แต่ขาดการพัฒนาทางด้านจิตใจ ให้เกิดปัญญารู้แจ้งในบาป-บุญ คุณ-โทษ ก็ย่อมจะสามารถพัฒนาได้แต่เพียงให้เกิดความเจริญทางวัตถุ อันให้ความสุขได้แต่เพียงความสะดกสบายกาย แต่ขาดความสันติสุข คือขาดความสงบสุข ทั้งทางกายและจิตใจเพราะต่างคนต่างแก่งแย่งกันทำมาหากิน ต่างหาวิธีกอบโกย โภคทรัพย์มาเพื่อประโยชน์แก่ตนเอง และแก่พรรคพวกของตนเอง ให้ได้มากที่สุด ด้วยอำนาจของกิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ผู้ที่โลภมาก มีความเห็นแก่ตัวแก่พรรคพวกของตัวเองจัด ที่มองเห็นแต่

^๕ รังสรรค์ แสงสุขและคณะ, **ความรู้คู่คุณธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๖.

เพียงว่าการทำมาหาเลี้ยงชีพ หรือประกอบกิจการงานในหน้าที่โดยสุจริตนั้น ไม่เพียงพอแก่ความต้องการของตนหรือของหมู่คณะของตน ก็จะหันไปใช้วิธีทุจริต คิคมิชอบ มีการใช้เล่ห์เหลี่ยม เอาไรต์เอาเปรียบผู้อื่นมีการแอบแฝงใช้อำนาจรัฐหรือใช้อำนาจเถื่อน กระทำการทุจริต ฉ้อโกง บังคับ ข่มขู่ เพื่อกอบโกยเอาผลประโยชน์มาสู่ตน และพรรคพวกของตนก่อให้เกิดความกระทบกระทั่ง การเบียดเบียนซึ่งกันและกัน อันเป็นเหตุปัจจัยให้ทั้งตนเองและผู้อื่นที่อยู่ร่วมกันในสังคม ได้รับความทุกข์เดือดร้อนเพิ่มมากขึ้นทุกที เป็นเหตุให้ถิ่นที่ภายนอกนั้นกลายเป็นถิ่นที่ไม่เหมาะแก่การอยู่อาศัย และทำมาหาเลี้ยงชีพไปได้ เพราะถิ่นที่ภายใน คือ สภาวะจิตใจของบุคคลที่อยู่ร่วมกันในสังคมนั้น เสื่อมลง และกลายเป็นสภาพที่ไม่เหมาะสมไปแล้ว

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาว่าการอยู่ในประเทศที่เหมาะสมมีผลต่อการพัฒนาชีวิตอย่างไรและผลเสียที่ไม่ได้อยู่ในถิ่นที่เหมาะสมอย่างไร สถานที่อยู่หรือบุคคลที่อยู่มีความสำคัญต่อการพัฒนา ดังนั้นจึงต้องการศึกษาหลักปฏิรูปเทศบาลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง สามารถนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าในอาชีพการงานเมื่อได้อยู่ในประเทศที่เหมาะสมแล้ว

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ ปฏิรูปเทศบาลในพุทธศาสนาเถรวาทมีอย่างไร
- ๒.๒ ปฏิรูปเทศบาลในพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตมีอย่างไร
- ๒.๓ วิเคราะห์หลักปฏิรูปเทศบาลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคมไทยอย่างไร

๓. ขอบเขตการวิจัย

๓.๓.๑ **ขอบเขตด้านเนื้อหา** มุ่งศึกษาตามกรอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ ศึกษาปฏิรูปเทศบาลในพุทธศาสนาเถรวาท ปฏิรูปเทศบาลในพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และวิเคราะห์หลักปฏิรูปเทศบาลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

๓.๓.๒ **ขอบเขตด้านเอกสาร** ศึกษาค้นคว้าจากหลักฐานข้อมูลเอกสาร คือ เอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และ เอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถา ตำราวิชาการ บทความวิชาการ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ สื่อออนไลน์ และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

๔. นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๔.๔.๑ **ปฏิรูปเทศบาล** หมายถึง ที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม มีความสะดวกสบาย เหมาะสมที่จะทำให้ตนเองให้มีความความเจริญก้าวหน้าในการดำเนินชีวิต สังคม การศึกษาและด้านศีลธรรม โดยเฉพาะการบรรลุลหรรณ

๔.๔.๒ **การพัฒนาคุณภาพชีวิต** หมายถึง การทำให้ดีขึ้นกว่าเดิม การพัฒนาชีวิตให้มั่นคง มีความก้าวหน้า ด้านการดำเนินชีวิต ด้านสังคม ด้านการศึกษาและด้านศีลธรรม

๕. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีขั้นตอนในการวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๕.๑ ศึกษาค้นคว้า และ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎก ภาษาไทย และ บาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

๑.๕.๒ ศึกษาค้นคว้า และ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสสอื่น ๆ

๑.๕.๓ วิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดตามกรอบวัตถุประสงค์

๑.๕.๔ เรียบเรียง และ สรุปผลการวิจัยพร้อมข้อเสนอแนะ

๑.๕.๕ เสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๖. ผลการวิจัย

๖.๑ ปฏิรูปเทสวาสะในพุทธศาสนาเถรวาท

ผลการวิจัยในประเด็นนี้พบว่า คำว่า ปฏิรูปเทสวาสะในพุทธศาสนา หมายถึง สถานที่เหมาะสมกับการอยู่อาศัยเพื่อการพัฒนาตนเองทางด้านร่างกายและจิตใจ มีสิ่งแวดล้อมหรือสภาพรอบตัวที่เป็นบุคคล สิ่งต่าง ๆ ที่จะเอื้อให้ผู้อยู่อาศัยได้มีสามารถประกอบกิจการงานในหน้าที่อันเป็นสัมมาอาชีพให้เจริญก้าวหน้าได้โดยง่ายและสร้างสมคุณงามความดีได้เต็มที่ ทำให้ชีวิตมีความเจริญก้าวหน้าและประสบความสำเร็จได้จึงถือว่าการอยู่ในประเทศที่เหมาะสมมีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาชีวิต ปฏิรูปเทสวาสะในพุทธศาสนาเถรวาทมี ๔ ลักษณะ คือ

๑) มีที่อยู่อาศัยเป็นสัปปายะ สะอาด สะดวกต่อการประกอบอาชีพ ทำกิจกรรมต่าง ๆ มีความปลอดภัย การคมนาคมไปมาสะดวก

๒) อาหารสัปปายะ มีอาหาร น้ำอุปโภคบริโภคอุดมสมบูรณ์พอเพียงต่อการดำเนินชีวิต

๓) บุคคลเป็นสัปปายะ สังคมที่อยู่ร่วมกันมีศีลธรรม คนเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีระเบียบวินัย ปฏิบัติตามหลักศาสนาและกฎหมายอย่างเคร่งครัด และ

๔) ธรรมะสัปปายะ คือ สถานที่นั้นมีกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม มีการปกครองที่ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน มีความเป็นธรรมในสังคม เป็นต้น ปฏิรูปเทสวาสะนั้นมี ๒ ประเภท คือ

๑) ปฏิรูปเทวาสะสำหรับบรรพชิต หรือนักบวช การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสมคือไม่ใกล้ไม่ไกลจากหมู่บ้านจนเกินไป เส้นทางไปมาสะดวกต่อการสัญจรบิณฑบาต เป็นสถานที่เงียบสงบ เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม มีอาหารการบริโภคเหมาะสมไม่ฟืดเคืองหรือแร้นแค้นจนเกินไป บุคคลที่อยู่ร่วมกันเป็นกัลยาณมิตรต่อกันหรือมีการสนทนาปราศรัยกันแนะนำประโยชน์ให้, ความเมตตากรุณาต่อกัน และได้มีโอกาสปฏิบัติธรรมเจริญภาวนา

๒) ปฏิรูปเทวาสะสำหรับคฤหัสถ์ หรือชาวบ้านผู้ครองเรือน การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสมคือ เหมาะสมกับการประกอบสัมมาอาชีพ หรือทำกิจกรรมที่เป็นการพัฒนาตนเองเช่นการศึกษา การประกอบอาชีพ การปฏิบัติธรรม เป็นต้น มีอาหารและเครื่องบริโภคที่สามารถผลิตและจำหน่ายได้ง่าย ผู้คนในสังคมนั้น ๆ มีศีลธรรม ไม่เห็นแก่ตัว เอารัดเอาเปรียบกันและมีธรรมที่เหมาะสมคือประเทศนั้นมีกฎหมาย มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามเป็นหลักปฏิบัติร่วมกัน มีหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักปฏิรูปเทวาสะคือ หลักจักร ๔ คือธรรมที่เปรียบดั่งล้อรถที่จะนำไปสู่ความเจริญได้แก่ การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม การคบคนดี การตั้งตนไว้ชอบ และการมีบุญเก่ามาก่อน หลักวุฒิ คือ เหตุให้ถึงความเจริญ ๔ อย่างคือ การคบหาบัณฑิต การได้ฟังธรรม การได้พิจารณาหาเหตุผล และการมีโอกาสได้ปฏิบัติธรรมตามความเหมาะสม และหลักสัปปายะ คือความสะดวกสบายในการปฏิบัติ ๗ ประการ ได้แก่ บุคคลสัปปายะ อริยาบถสัปปายะ สถานที่สัปปายะ อากาศสัปปายะ การสื่อสารสัปปายะ อาหารสัปปายะ และสถานที่อยู่อาศัยสัปปายะ เมื่อบุคคลได้ปฏิบัติตามหลักปฏิรูปเทวาสะและปฏิบัติตามหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกันแล้วย่อมได้รับประโยชน์ในโลกนี้คือ มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย มีทรัพย์สินเงินทอง ได้รับการยกย่อง เป็นที่ยอมรับ กลายเป็นคนมีฐานะ มีเกียรติ มีอำนาจมีญาติมิตรบริวารมากมาย ประโยชน์ในโลกหน้า คือ มีความศรัทธา เกิดความเชื่อมั่นในคุณความดี ในการกระทำความดี ในจุดหมายที่ดีงามเมื่อจากโลกนี้ไปแล้ว และการอยู่ในถิ่นที่เหมาะสมย่อมได้ประโยชน์คือการบรรลุดุธรรม เป็นพระอริยบุคคลคือ ผู้เจริญผู้ประเสริฐในระดับต่าง ๆ คือ โสดาบัน อนาคามี สกทาคามีและอรหันต์ อันเป็นจุดหมายสูงสุดทางพุทธศาสนา

๖.๒ ปฏิรูปเทวาสะเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในพุทธศาสนาเถรวาท

จากการศึกษาในประเด็นนี้แล้วพบว่าการพัฒนาชีวิต หมายถึง การทำให้เจริญก้าวหน้า การทำสิ่งเหล่านั้นให้ดีขึ้นเจริญขึ้น เช่น การพัฒนาตนเอง การพัฒนาชีวิตถือมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจะต้องพัฒนาให้ชีวิตมีคุณภาพ มีศักยภาพ ในการทำกิจต่าง ๆ การทำความดี เป็นต้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เป็นคนที่มีคุณภาพทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม การพัฒนาแบ่งออกเป็น

๑) การพัฒนาร่างกาย ให้มีความพร้อมในด้านต่างๆ คือ มีปัญญา ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น การวางตนให้พอเหมาะคือ รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาลเวลา รู้ชุมชนและรู้บุคคล เรื่องราวที่ตนไปเกี่ยวข้อง และต้องใช้ ไม่ไปสถานที่อันไม่เหมาะสม มีอบายมุข เลือกไปในถิ่นที่มีบัณฑิตที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทางให้ จนตนเองสามารถปฏิบัติตน ผิดคนตน ให้มีคุณภาพขึ้นมาได้

๒) การพัฒนาจิตใจ ทำให้จิตใจงดงามด้วยความดี พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญในเรื่องนี้มากเพราะจิตใจเป็นใหญ่กว่ากาย วาจา จึงต้องพัฒนาให้จิตมีสุขภาพดี การพัฒนานั้นโดยสรุปแล้วมีจุดมุ่งหมายด้านต่าง ๆ คือ

(๑) ด้านการดำเนินชีวิต พัฒนาชีวิตให้มีความรู้ความสามารถให้มีความเจริญ ให้มีศักยภาพในการทำมาหากิน มีวิชาความรู้ มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีชื่อเสียงเกียรติยศ ที่ได้รับการยอมรับจากสังคมทั้งมีครอบครัวที่เป็นสุข

(๒) ด้านสังคม สามารถพัฒนาตนเอง ให้สามารถดำรงตนด้วยดีในสังคม รักษาระเบียบวินัย ปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบทางสังคมให้ถูกต้อง มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีงามเกื้อกูลประโยชน์ ช่วยรักษาและส่งเสริมสภาพแวดล้อม พัฒนาสังคมให้การมีความเจริญด้านวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณี ด้านเศรษฐกิจได้การประกอบสัมมาอาชีพคือ อาชีพที่สุจริต มีรายได้สามารถเลี้ยงตนเอง และครอบครัว

(๓) ด้านศีลธรรม คือพัฒนาจิตใจให้มีสุขภาพจิตใจดี มีอัธยาศัยใจคอที่ดี มีการบำเพ็ญกุศลความดีอยู่เสมอไม่หลงติดอยู่ในอบายมุข ละอกุศลทั้งปวง รู้จักการช่วยเหลือซึ่งกันและกันและไม่ทำตนให้เป็นภาระที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคมเป็นต้นดังตัวอย่างพระองค์สิมาลได้พบพระพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตรแนะนำจนมีโอกาสได้บวชและได้บรรลुरुธรรมรวมไปถึงพราหมณ์พาวรีและมวลศิษย์ทั้งหลายล้วนได้กัลยาณมิตรที่เป็นปฏิรูปเทสวาสะจึงมีโอกาสบรรลुरुธรรมส่วนชาติศัตรูนั้นตรงกันข้ามได้ปาปมิตรจึงทำให้พลาดจากการบรรลुरुธรรมผลอันเป็นปฏิรูปเทสวาสะคือได้คนไม่ดีจึงถูกชักจูงไปในทางไม่ดี

๖.๓ วิเคราะห์หลักปฏิรูปเทสวาสะเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคมไทย

จากการวิจัยแล้วพบว่า สังคมไทยปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทางด้านวัตถุ ส่งผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาปัญหาอาชญากรรมและยาเสพติด ปัญหาโสเภณี เป็นต้น การหาเลี้ยงชีวิตเป็นไปด้วยความอยากลำบาก ผิดเคือง ดังนั้นจึงควรนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาคือหลักปฏิรูปเทสวาสะ การอยู่ในประเทศที่เหมาะสมมาพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมไทย เพื่อให้มีคุณภาพ มีศักยภาพความสามารถในการทำงานจะได้มีช่องทาง มีโอกาสในพัฒนาตนเองให้มีความเจริญก้าวหน้า

๑) ด้านการดำเนินชีวิตการอยู่ในประเทศที่เหมาะสมนั้นสามารถพัฒนาด้านอาชีพ มีโอกาสได้ประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับความสามารถของตน พัฒนาสิ่งแวดล้อม ให้มีอากาศดี สะอาด ผู้คนแวดล้อมเป็นคนดี มีช่องทางดำเนินธุรกิจได้ดี จึงจะมีโอกาสประสบความสำเร็จได้หากมีผู้อยู่ในถิ่นที่เหมาะสมนั้นมีสติปัญญา มีวิชาความรู้ความสามารถ ได้อยู่ในถิ่นที่เหมาะสมแก่การอยู่อาศัยและแก่การทำมาหาเลี้ยงชีพย่อมมีโอกาสถึงความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขอย่างถาวรมั่นคงยิ่งขึ้น

๒) ด้านสังคม การได้อยู่อาศัยในถิ่นที่เหมาะสมทำให้มีการพัฒนา สถานที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมแก่การกระทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยสุจริต มีการพัฒนาสังคมให้มีความยุติธรรมความถูกต้องตามศีลธรรมและกฎหมาย และระเบียบประเพณีอันดีงามของสังคมเป็นสังคมที่สงบร่มเย็น ไม่มีความขัดแย้งใด ๆ

(๓) ด้านศีลธรรม การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสมนั้นมีโอกาสให้ศีลธรรมเจริญงอกงามในจิตใจ ผู้คนที่อยู่ร่วมสังคมมีความรักใคร่ปรารถนาดีต่อกัน

ดังนั้นการเลือกอยู่ในถิ่นที่เหมาะสมที่จะเป็นปัจจัยสนับสนุนส่งเสริมในการพัฒนาชีวิต ให้พบความเจริญรุ่งเรือง และได้ทำให้คุณธรรมเจริญงอกงามในจิตใจจึงเป็นการพัฒนาชีวิตถูกทาง มีวิถีชีวิตที่ดีงามสามารถพึ่งตนเองได้สมกับการพัฒนาตามหลักปฏิรูปเทสวาสะ

๗.สรุป

ปฏิรูปเทศะในพุทธศาสนา หมายถึง สถานที่เหมาะสมกับการอยู่อาศัยเพื่อการพัฒนาตนเองทางด้านร่างกายและจิตใจ มีสิ่งแวดล้อมหรือสภาพรอบตัวที่เป็นบุคคล สิ่งต่าง ๆ ที่จะเอื้อให้ผู้อยู่อาศัยได้มีสามารถประกอบกิจการงานในหน้าที่อันเป็นสัมมาอาชีพให้เจริญก้าวหน้าได้ การพัฒนาคุณภาพชีวิตในพุทธศาสนาเถรวาท พบว่าการอยู่ในประเทศที่เหมาะสมมีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาชีวิต ๔ ลักษณะ คือ ๑) มีที่อยู่อาศัยเหมาะสมต่อการประกอบอาชีพ ทำกิจกรรมต่าง ๆ มีความปลอดภัยการคมนาคมไปมาสะดวก ๒) มีอาหาร ชำน้ำ เครื่องอุปโภคบริโภคอุดมสมบูรณ์ เหมาะกับการประกอบอาชีพและพอเพียงต่อการดำเนินชีวิต ๓) มีบุคคลที่อยู่ร่วมกันในสังคมมีศีลธรรมเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีระเบียบวินัยปฏิบัติตามหลักศาสนาและกฎหมายอย่างเคร่งครัดและ ๔) มีธรรมชาติแวดล้อมเหมาะสม สังคมไทยปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทางด้านวัตถุประสงค์ผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาปัญหาอาชญากรรมและยาเสพติด ปัญหาโสเภณี เป็นต้น การทำมาหาเลี้ยงชีพเป็นไปด้วยความอยากลำบาก ผิดเคือง หลักธรรมทางพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตปัจจุบันคือ หลักปฏิรูปเทศวาสะ การอยู่ในประเทศที่เหมาะสมเพื่อจะได้มีช่องทาง โอกาสในการพัฒนาตนเองและสังคมให้ประสบความสำเร็จในด้านการดำเนินชีวิต ด้านอาชีพ และสิ่งแวดล้อม ๑) ด้านการดำเนินชีวิต การอยู่ในประเทศที่เหมาะสม มีโอกาสพัฒนาตนเองให้ได้รับการยอมรับนับถือจากคนอื่น การมีโอกาสได้ประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับตนเอง และการมีสุขภาพกาย สุขภาพใจที่ดี สิ่งแวดล้อมที่ดี แม้ที่สุดได้มีโอกาสได้ทำความดี (๑) ด้านอาชีพ จะทำให้มีโอกาสพัฒนาตนเองให้ได้ประกอบสัมมาอาชีพ ที่เหมาะสมกับตนเช่น อาชีพเกษตรกรรมต้องอยู่ในถิ่นที่มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ อาชีพค้าขายต้องอยู่ในแหล่งชุมนุมมาก ที่มีการสัญจรไปมาสะดวก เป็นต้นและ (๒) ต้องมีสิ่งแวดล้อม ต้องอยู่ในถิ่นที่มีอากาศดี สะอาด ผู้คนแวดล้อมเป็นคนดี มีช่องทางดำเนินธุรกิจได้ดี จึงจะมีโอกาสประสบความสำเร็จได้ (๓) ด้านเศรษฐกิจ ถ้าผู้มีสติปัญญา มีวิชาความรู้ ความสามารถ ได้อยู่ในถิ่นที่เหมาะสมแก่การอยู่อาศัยและแก่การทำมาหาเลี้ยงชีพ ให้ถึงความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขอย่างถาวร มั่นคงยิ่งขึ้น ๒) ด้านสังคม สถานที่อยู่อาศัย เหมาะแก่การกระทำ กิจกรรมต่าง ๆ โดยสุจริต มีความถูกต้องตามศีลธรรมและกฎหมาย และระเบียบประเพณีอันดีงามของสังคม เป็นสังคมที่สงบร่มเย็น ไม่มีความขัดแย้งใด ๆ ๓) ด้านศีลธรรม การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสมนั้นมีโอกาสให้ศีลธรรมเจริญงอกงามในจิตใจ ผู้คนที่อยู่ร่วมสังคมมีความรักใคร่ปรารถนาดีต่อกัน ดังนั้นการเลือกอยู่ในถิ่นที่เหมาะสมที่จะเป็นปัจจัยสนับสนุนส่งเสริมในการพัฒนาชีวิต ช่วยให้ชีวิตมีความเจริญรุ่งเรือง และทำให้คุณธรรมเจริญงอก

งามอันเครื่องวัดว่าการพัฒนาชีวิตถูกทางแล้วสามารถพึ่งตนเองได้ มีวิถีชีวิตที่ดีงามได้รับการพัฒนาตามหลักปฏิรูปเทสวาสะ

๘. ข้อเสนอแนะ

การทำวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นไปที่การศึกษาในเชิงคุณภาพเรื่องศึกษาวิเคราะห์ปฏิรูปเทสวาสะ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งเป็นเพียงการวิจัยด้านเอกสารเท่านั้น ยังขาดการศึกษาวิจัยเชิงทดลองในภาคสนาม ที่จะมุ่งเน้นการปฏิบัติที่เป็นการพิสูจน์อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อที่จะได้แสดงว่าการได้อยู่ในปฏิรูปเทสวาสะนั้นสามารถที่จะนำไปใช้ในการปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผลมากน้อยเพียงใด ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการวิจัยเชิงทดลองในภาคสนามนี้เป็นประเด็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งในการต่อยอดองค์ความรู้ เพื่อที่จะสรุปได้ว่าการได้อยู่ในปฏิรูปเทสวาสะสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้จริงสามารถเห็นผลได้และได้ผลอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรทำเรื่องดังต่อไปนี้

๑. ศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการอยู่ในประเทศที่ไม่เหมาะสมในพุทธศาสนาเถรวาท
๒. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปฏิรูปเทสวาสะกับการปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนาเถรวาท
๓. ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัดตามหลักปฏิรูปเทสวาสะของคณะสงฆ์ไทย

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒ .กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

รังสรรค์ แสงสุขและคณะ. ความรู้คู่คุณธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔.

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). แปลเรียบเรียง คัมภีร์วิสุทธิมรรค. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖.